

Mehmet ERSAL, Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Havzası Örneği-, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016, ISBN 978-975-507-279-1, 567 Sayfa.

Dr. Bülent AKIN*

Alevi inanç sistemi hakkında son yıllarda gerçekleştirilen çalışmaların, giderek ocak yapılanması üzerine şekillenmeye başladığı görülmektedir. Ancak ocak merkezli bir bakış açısıyla, kapsamlı alan araştırmalarına dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu da bir gerçektir. Alevilik-Bektaşılık alanında bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalar, mevcut literatürün ve arşivlerin yanında, kapsamlı ve uzun süreli alan araştırmalarını merkeze alan çalışmaların yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Gerek Alevi inanç sisteminin kendine özgü ezoterik kavram dünyası içerisinde gelişen “Sır” anlayışını gerekse bu çerçevede oluşan sembolik dili anlamının yolunun, yapılacak ocak merkezli alan araştırmalarıyla mümkün olduğu şüphesizdir.

2016 senesinin başında, Dr. Mehmet Ersal tarafından kaleme alınan ve aynı zamanda yazarın doktora tezi olarak sunduğu “Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Havzası Örneği-” adlı çalışma, mevcut literatür ve arşivlerle de desteklenerek gerçekleştirilecek ocak merkezli alan araştırmalarına dayalı yukarıda sözünü ettiğimiz halk bilimi disiplini bakış açısıyla uygulanacak olan metodolojinin, Alevilik-Bektaşılık alanında yapılacak çalışmalara yeni bir ivme kazandıracığını gösteren kapsamlı ve önemli bir yayın olmuştur.¹ Eseri özgün kılan unsurların başında, çalışmada uygu-

lanan bu yeni metodoloji gelmektedir. Araştırmacı, 5 yıllık bir süre zarfında toplam 380 gün alan araştırması gerçekleştirmiş ve bu süreçte 590 kaynak kişiyle birebir mülakat yapmıştır. Yazar tarafından gerçekleştirilen ocak merkezli alan araştırmalarına dayalı tespitler ve bu tespitler ile mevcut literatürün ocak merkezli bakış açısıyla analiz edilmesi ve yorumlanması, Alevi ocak sistemine ait teşkilatlanmanın yapısal özelliklerini ortaya koymuş ve bu çerçevede oluşan ritüel yapının işleyişi hakkında inanç sisteminin özel dünyasına ait ezoterik bilgiye yönelik yeni tespitlerin yapılmasını sağlamıştır.

Ersal’ın çalışmasının Giriş kısmında (ss. 1-8) yukarıda sözünü ettiğimiz metodoloji hakkında ayrıntılı bilgi verildikten sonra, “Alevi-Bektaşî İnanç Sistemi” başlıklı I. Bölüm’de (ss. 9-98) ilk olarak Alevilik ile ilgili tarih boyunca kullanılan Yesevi, Kalenderi, Haydari, Vefai, Babai, Abdal, Kızılbaş, Bektaşî vb. gibi kavramlar üzerinde durulmuş ardından, Alevi inanç sistemini Caferilik, Şîa ve Nusayrilik’ten ayıran hususlara dikkat çekilmiştir. Bu anlamda, birçok araştırmacı tarafından Şîa çatısı altında yer verilen Alevi inanç sisteminin; Şîa, Caferilik ve Nusayrilik inançlarıyla teolojik, sosyal ve kültürel anlamda belirgin ayrılıklarının olduğunun altı çizilmiştir. Bu doğrultuda ortaya çıkan Alevilik tanımı çerçevesinde, adı geçen bu kavram ve

* Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Siirt/Türkiye, bulentakinedb@hotmail.com.

adlandırmalardan hangilerinin Alevilik çatısı altında yer alabileceği ya da alamayacağı ayrıntılı olarak izah edilmiştir.

Yazarın ilk bölümde ele aldığı ikinci önemli konu ise “Ocak Kavramı” olmuştur. “Ocak Kavramı Yok iken Onun Yerinde Ne Vardı?” sorusuyla ocak sisteminin tarihî teşkilatlanması irdelenmiş ve ocakların oluşumu ve teşkilatlanması hakkında üç ayrı tarihî döneme işaret eden bir sınıflandırma önerilmiştir. Bu bölümde, Alevi ocaklarının hiyerarşik teşkilatlanma biçiminin gerek tarihî gerekse de sosyal boyutu hakkında bugüne kadar yapılan önemli çalışmaların eleştirel bir değerlendirmesi yapılmış ve bu çalışmalarda kullanılan tanım ve tasniflerle ilgili önemli sorunlar ortaya konulmuştur. Yine mevcut literatürde yer alan kavramsal ve terminolojik sorunlara ilişkin tespitler ve değerlendirmeler yapılmış, bu doğrultuda çözüm önerileri üzerine tartışılmıştır. Yazar, bu bölümde ocak sisteminin, Aleviliğin temel yapıtaşı olduğu vurgusunu yapmış, bu çerçevede ocak kavramını tanımlamış ve ocak kavramıyla ilgili Alevi inanç sistemine ait diğer önemli kavram ve terimler hakkında bilgi aktarmıştır. Eserin bu bölümünün sonunda, Anadolu ve Balkan coğrafyası dışında kalan yerlerdeki Alevi örgütlenmelerine değinen yazar, Babagan Bektaşiliği ve Çelebi Süreği hakkında bilgi ve değerlendirmelere yer vererek bu bölümü tamamlamıştır. Eserin ilk bölümü, genel hatlarıyla Aleviliğin doğru ve bilimsel olarak aktarılması ve anlaşılması için ocak sisteminin önemi ve doğru tanımlanıp sınıflandırılmasının gerektiği hususunda özgün tespit, değerlendirme ve analizler içeren bir bölüm olarak akademik çevrenin ve okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Kitabın “**Çubuk Havzası Alevi Ocakları**” başlıklı II. Bölümü (ss. 99-196), Çubuk yöresinde yer alan Alevi ocakları ve bu ocaklara mensup dede ve talip toplulukları hakkında tarihî, inançsal, sosyal ve kültürel tespit ve değerlendirmeleri içermiştir. Bu çerçevede yazar, öncelikle Çubuk Havzası Alevi ocakları hakkında bugüne kadar yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesine yer vermiş ardından, yörede tespit ettiği Seyyid Şah Kalender Veli Ocağı, Seyyid Hacı Ali Turabî Ocağı, Seyyid Cibali Sultan Ocağı, Seyyid Hacı Muradî Veli Ocağı ve Seyyid Hacı Mehmed Abdal Ocağı hakkında ayrıntılı bilgi aktarmıştır. Yazarın bu ocaklar hakkında aktardığı bilgilerin önemli bir kısmının, yörede gerçekleştirdiği uzun soluklu saha çalışmalarına dayalı olduğu görülmüştür. Ersal tarafından alan araştırmaları sırasında şahsî arşivlerden elde edilen belgeler ile resmî arşiv araştırmalarında gün yüzüne çıkarılan kayıtlar, adı geçen ocakların tarihî teşkilatlanmasına ilişkin önemli tespitler ortaya koymuştur. Yine eserin bu bölümünde, yazar tarafından yörede gerçekleştirilen alan araştırmaları aracılığıyla yöredeki ocakların dede-dede ve dede-talip ilişkileri bağlamında hiyerarşik teşkilatlanmaları hakkında özgün tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda, yöredeki mevcut ocaklara mensup dede ve talip topluluklarının yayıldığı coğrafi alan ve bu alan içerisinde ikamet etmekte olan topluluklar; ritüelik aidiyeti kaybetme, ötekileşme, Sünnileşme, ve Alevileşme gibi başlıklar altında inançsal değişim ve dönüşüm ele alınarak tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Eserin III. Bölümü, “Çubuk Havzası Alevi Ocaklarında Ritüelik Yapı” adını taşımaktadır (ss. 197-494). Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen uzun

soluklu alan araştırmalarında tespit edilen ve video kamera ile kayıt altına alınarak deşifre edilen geleneksel cem ritüellerinin anlatıldığı ve tahlil edildiği bu bölümde, yöredeki tüm ocaklara mensup dede ve talip toplulukları tarafından gerçekleştirilen cemler hakkında bilgi verilmiştir. Çubuk Havzası olarak adlandırılan coğrafyada yerleşik bulunan beş ayrı Alevi ocağına mensup dede ve talip topluluğu tarafından icra edilen “Abdal Musa Kurbanı Cemi”, Musahip Kurbanı Cemi”, “Dar Kurbanı Cemi”, “Kızıldeli Kurbanı Cemi”, “Gençler Kurbanı Cemi ve Kızlar Kurbanı Cemi”, “Düşkün Kurbanı Cemi” ve “Canbaş Lokması-Koldan Kopan Cemi” adlı cem ritüelleri, yöredeki ocaklar tarafından uygulanan ritüelik takvim esas alınarak sınıflandırılmış ve orijinal yapısına müdahale edilmeden yazar tarafından tasvir olarak kaleme alınmış ve analiz edilmiştir. Çalışmada, bu cemlere ilave olarak yörede gerçekleştirilen “Muharrem Ayı Merkezli Ritüeller” ve “İkrar Alma Ritüeli” hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yazar, cem sırasında gerçekleştirilen hizmetler hakkında bilgi aktarırken bilinmeyen kavram ve terimleri açıklamış ve gerek cemler gerekse de hizmetler hakkında inceleme ve değerlendirmelere yer vermiştir. Eserde, cem ritüelleri sırasında uygulanan hizmetlerin tamamına yakınının fotoğraflarına yer verilmesi, bir taraftan çalışmanın özgünlüğüne katkı sağlarken diğer taraftan, okuyucunun metinleri görsel unsurlarla destekli olarak görmesini sağlamıştır. Bölümün sonunda ocaklar arası hiyerarşi ve ritüellerin etkileşimi ile hiyerarşik yapının bozulduğu yerleşim yerlerindeki ritüelik etkileşim hakkında ayrıntılı bir çözümleme ve karşılaştırmaya yer verilerek değerlendirmeler yapılmış ve bu şekilde

bölüm tamamlanmıştır.

III. Bölüm’ün ardından kitap, çalışmanın genelini değerlendiren, tartışılması gereken konulara dikkat çeken ve Alevilik alanındaki çalışmalarla ilgili sorunları gözler önüne serip bilimsel çözüm önerileri sunan kapsamlı bir Sonuç kısmıyla sonlandırılmıştır.

Mehmet Ersal’ın uzun soluklu alan araştırmaları sırasında elde ettiği bilgi ve belgelerle derlemelerinin halk bilimi disiplini çerçevesinde incelenmesi ve değerlendirilmesini içeren “Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Havzası Örneği-” adlı bu kitap, Alevi-Bektaşi inanç sistemi hakkında yapılacak çalışmaların mevcut literatür ve arşiv araştırmalarına ilaveten, halk bilimi disiplini çerçevesinde ocak merkezli alan araştırmalarıyla daha objektif ve bilimsel bir zemine oturtulacağına dikkat çekmesi ve bu tezi somut örneklerle gözler önüne sermesi bakımından özgün nitelik taşıyan bir çalışma olmuştur. Eserde, Alevi-Bektaşi inanç sisteminin iç dinamiklerine dair gerek akademik çevreden gerekse akademi dışından birçok araştırıcının tartıştığı ve sorguladığı hususlar, kavramlar ve terimler üzerinde ayrıntılı olarak tartışılması ve yapılan alan araştırmaları ve sözlü kaynaklar aracılığıyla inanç sisteminin içerisinden orijinal bilgi tespit edilip aktarılması, Alevilik-Bektaşilik alanında yapılacak çalışmalar için ayrıca yol gösterici olmuştur.

NOTLAR

- 1 Söz konusu doktora tezi için bk. Ersal, Mehmet. “Alevi-Bektaşi İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği”. Yayımlanmamış doktora tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 2013.